

ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ НАУКОВИЙ ХАБ CHORNOBYLscienceHUB

Науково-практичний журнал

● №6, Червень, 2024



- **ГЕОПОРТАЛ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО РАДІАЦІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА**
- **ГЕОПРОСТОРОВА ОЦІНКА ЗМІН СТРУКТУРИ ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО РАДІАЦІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА.**
- **ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА З ТОЧКИ ЗОРУ ЗООЛОГА**



Свою назву місто Прип'ять отримало від місцевої річки (притока Дніпра), на правому березі якої воно розташоване. Найбільш автентичне пояснення мотивації назви Прип'ять наведено у буклеті про місто 1976 року. «Чому ж тоді, власне, найновітніше місто вирішили назвати не таким вже й зрозумілим давнім іменем річки, біля якої воно народилося? Мабуть, у цьому виявилось споконвічне прагнення людини до близькості з природою, з її високою і чистою красою»

Значні простори Чорнобильського Полісся в нижній течії річки Прип'ять тривалий час майже не були зачеплені промисловою розбудовою, переважала сільська місцевість, а для поверхні характерне чергування лісових масивів, піщаних горбів, лугів, стариць та боліт. Топоніми тут здебільшого стародавні. Тоді як у 1970-80-ті роки розбудовують масштабний об'єкт – атомну електростанцію. 26 квітня 1986 року на її 4-му енергоблоці сталася аварія, розділивши історію на «до» і «після».

Чорнобильська атомна електростанція (ЧАЕС) перша в Україні, побудована відповідно до плану введення в СРСР протягом 1966-1977 рр. атомних електростанцій, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР 29 вересня 1966 р. [7; 28, с.13]. Для вибору оптимального варіанту її розміщення в період 1965-1966 рр. було обстежено 16 пунктів у Київській, Вінницькій і Житомирській областях. Остаточним місцем будівництва було обрано ділянку на Київщині, що на правому березі річки Прип'ять, за чотири кілометри від села Копачі. Фізичні роботи з підготовки котловану 1-го енергоблока розпочали в травні 1970 р.

Спочатку ця електростанція мала називатись Центрально-Українська, однак ще за кілька років до її котловану назву змінили – Чорнобильська. Згодом у назві станції знайшов відображення і політичний чинник, внаслідок чого у квітні 1980 р. додалось «імені В.І. Леніна».

Сам Чорнобиль – невеликий районний центр, розташований на відстані 15 км від майданчика станції. Вважається, що населений пункт з такою назвою вперше згадується у XII ст., а походження старовинної назви дослідники традиційно пов'язують із різновидом полину, що зростало на Поліссі або на окремих його територіях. Тобто назва населеного пункту запозичена від місцевої рослини. Від міста за радянських часів назву отримав район (1923 р.), на території якого безпосередньо й було збудовано ЧАЕС.

Розбудова цього масштабного енергетичного об'єкта відбувалася поетапно. Перша черга

будівництва – енергоблоки з номерами 1 та 2; друга черга – 3 та 4; третя – 5 та 6 (так й недобудовані). Введення в дію енергоблоку №1 відбулося у 1977 р. Наступний енергоблок №2 запустили у 1978 р., №3 – у 1981 р., а №4 – у 1983 р. Відповідно до об'єктів на території станції застосовувалася технічна термінологія: енергоблок (№), реактор, машинна зала, компресорна тощо.

У комплексі станції гідротехнічна споруда – водопище-охолоджувач або ж став-охолоджувач. Так в 1976 р. була введена перша ділянка – 12,7 кв. км, у 1981 р. – друга, збільшено до 22,9 кв. км. Тутешні стариці та озера значно поступаються йому розмірами. Втім ані попри свої значні розміри, ані попри те, що у своїй частині водопище – місце активного відпочинку місцевих рибалок, якоїсь власної назви чи то прізвиська не складалося, принаймні у доступних на сьогодні джерелах не зафіксовано. На електростанції та у місті-супутнику його саме так і називали – став-охолоджувач.

З початковим етапом розбудови ЧАЕС пов'язане тимчасове селище Лісове, яке зведено поблизу для будівельників. Ця назва населеного пункту (ойконім) мотивована лісом, якого навколо було вдосталь. Цікавим також є те, що раніше, з 1940-х років, в цій місцевості існувало селище (хутір) з назвою Підлісне. А його зникнення якраз пов'язане з будівництвом ЧАЕС. Так, як було визначено проектом 1968 р., «знесення будівель із санітарно-захисної зони: одне селище Підлісне 41 двір...» [27, с.6].

Населений пункт Прип'ять пройшов кілька етапів свого становлення. Заснований 4 лютого 1970 року, одночасно з атомною станцією, ще не маючи власної назви. Вже незабаром Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1972 р. «Про найменування новозбудованого населеного пункту Чорнобильського району Київської області» йому було присвоєно найменування – селище Прип'ять [21, с.1]. А рішенням виконкому Київської обласної Ради депутатів трудящих від 24 квітня селище Прип'ять відне-

ТОПОНІМИ ЧОРНОБИЛЯ: ВІД РОЗБУДОВИ ДО ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ



Будівництво Чорнобильської атомної електростанції 1970-ті роки (архівне фото).



м. Прип'ять 1970-ті роки (архівне фото).

сено до категорії селищ міського типу. У кінці десятиліття Прип'ять остаточно змінила

статус. Так постановою Президії Верховної Ради УРСР від 19 листопада 1979 р. вона отримала

статус міста. Це місто-супутник, мономісто, прив'язане до одного підприємства, енергетичної галузі. Тому його ще називали містом енергетиків, атомників, атомоградом. Однак свою назву воно отримало від місцевої річки Прип'ять (притока Дніпра), на правому березі якої воно розташоване. Ось яке пояснення щодо мотивації назви Прип'ять, наразі найбільш автентичне, наведено у буклеті про місто 1976 року. «Чому ж тоді, власне, найновітніше місто вирішили назвати не таким вже й зрозумілим давнім іменем річки, біля якої воно народилося? Мабуть, у цьому виявилось споконвічне прагнення людини до близькості з природою, з її високою і чистою красою» [21, с.3]. Отже, у справі назви міста-супутника на першому місці природничий чинник, а саме перевагу надано значному місцевому гідроніму.

Слід також зазначити, що в Україні це єдине місто-супутник атомної електростанції, чия назва походить від річки. Також це не найочевидніше рішення як для міста-супутника атомної станції. Можна навести такі приклади міст-супутників як Енергодар (штучна назва, Запорізька АЕС), Іл'юкне (на честь відомого вченого-ядерника, Кримська АЕС) або ж Южноукраїнськ (відповідної АЕС).

Звернемося до урбанонімів (власні імена будь-яких внутрішньоміських топографічних об'єктів) міста-супутника Прип'ять. Місто на середину 1980-х складалося з п'яти мікрорайонів, а також закладені фундаменти під будів-

ництво шостого та планувався сьомий, які не мали власних назв. Тут були такі назви бульварів і вулиць, як Курчатова – від прізвища засновника радянської атомної програми, Гідропроєктівська – від назви Інституту «Гідропроєкт» – генерального проектувальника ЧАЕС. Серед інших назв переважали характерні для свого часу, такі як Леніна (центральний проспект – відповідно до політичної кон'юнктури), Спортивна, Набережна, Заводська та інші. Відомо, що першими назви отримали вулиці Ентузіастів та Дружби народів.

Один з важливих соціально-культурних об'єктів міста-супутника назвали «Енергетик» (палац культури), інший – «Прометей» (кінотеатр), у комплексі зі скульптурною композицією. Прометей – персонаж відомого давньогрецького міфу, який викрав у богів вогонь і видав його людям, тобто світло та тепло. Тут мали на увазі енергетику – символізуючи триумф людського розуму, який приборкав атом. Також проектом 1968 р. у місті передбачався спортклуб з назвою «Уран» [27, с.28]. Отже, наведена група урбанонімів відображала зв'язок міста-супутника і ЧАЕС.

Що стосується інших значних об'єктів інфраструктури, зверталися до місцевої географії, це такі назви як «Полісся» (готель в центрі), «Прип'ять» (кафе біля річкового вокзалу). Магазили мережі міста мали типові для свого часу назви. Хіба що депо виділяється магазин «Світлячок» (як мінімум існував з 1974 р.), через те, що назва, враховуючи те, де він знаходиться, звучить депо двозначно, тим більше вже після аварії.

Щодо назви найвної залізничної станції, то це Янів, коріння якої тягнеться до хутора (мікрорайону), що існував тут ще до самої залізниці. Також для річкового сполучення був поглиблений затон (пер. пол. 80-х), який мав назву Янівський. Він закінчувався біля міста, тут розмістили річковий вокзал, куди заходили швидкісні теплоходи на підводних крилах, а також міський пляж. До цього популярного місця пристала народна назва «Тарілка», тобто

відображала його форму.

Загалом в Чорнобильському Поліссі вздовж Прип'яті багато рукавів і стариць, бо річка змінювала річище, обумовлюючи такі давні назви як Стара Прип'ять, Старик тощо. Складова назви «Семиходський старик» доходить від села Семиходи. Його при поступовому розширенні поглинуло місто Прип'ять. Зокрема через що одну з вулиць на околиці міста назвали Семиходська.

26 квітня 1986 року на ЧАЕС сталася аварія, яка кваліфікувалась фахівцями як «запроєктна гіпотетична аварія», тобто така, яку навіть не передбачали. У світі не було подібної, вона навіть викликала появу нового терміну – глобальної, або планетарної катастрофи. Внаслідок аварії та її ліквідації на місцевості утво-

отримали власні специфічні офіційні та неофіційні назви, які з одного боку, можна розцінювати як своєрідні топоніми, з іншого – вони не зовсім вписуються в традиційну класифікацію. Разом їх можна виділити в окрему групу – умовно «ядерна топоніміка Чорнобілля».

Чорнобильська зона відчуження, Зона відчуження або 30-кілометрова зона: територія, що у 1986 р. зазнала інтенсивного забруднення радіонуклідами; територія, з якої проведено евакуацію населення; адміністративна територія, створена з метою ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Периметр кордону сягає 223,5 км, площа – 36545 тис. га [3, с.187]. По периметру дотягнуто огорожа, а для в'їзду на територію встановлено пропускний режим.



м. Прип'ять. Готель Полісся до аварії та в наші дні

рилися унікальні: а) територія; б) об'єкти на цій території. Що

Як відокремлену територію, що має кордони, Зону відчужен-



Спортклуб з назвою «Уран» у Проектному завданні 1968 р.



м. Прип'ять. ДК "Енергетик до аварії та в наші дні"

ня швидше за все можна віднести до хоронімів (власне ім'я якоїсь території, що має власні межі). Також в середині неї визначено 10-ти кілометрову зону особливої радіаційної небезпеки і Особливу зону – промисловий майданчик ЧАЕС.

Зона відчуження включає 76 населених пунктів, що розташовані на території Київської (Чорнобильський та Поліський райони) та Житомирської (Народицький та Овруцький райони) областей, в тому числі міста Чорнобиль та Прип'ять. Найбільше населених пунктів – 58 – опинились в зоні відчуження з Чорнобильського району Київської області. Назви цих поселень, по-перше, старі, по-друге, є характерними для

цієї частини Полісся. Серед яких села Андриївка, Бички, Глинка, Городище, Залісся, Зимовище, Річиця, Розсоха, Стара Рудня, Іванівка, Старосілля, Кошарівка, Красне, Крива Гора, Ямпіль, Новосілки та інші. Під час здійснення першочергових заходів з ліквідації аварії на ЧАЕС частка цих ойконімів стала основою для назв специфічних об'єктів у 30-кілометровій зоні – так званих могильників, та на її кордонах – стаціонарних КПП (контрольно-перепускних пунктів) та ПуСО (пунктів спеціальної обробки).

«Могильники» – це об'єкти для захоронення та локалізації великих обсягів аварійних радіоактивних відходів (РАВ): пункти захоронення радіоак-

тивних відходів (скорочено ПЗРВ) та пункти тимчасової локалізації радіоактивних відходів (ПТЛРВ). Назви даним об'єктам надані у залежності від їх розташування відносно інших об'єктів на місцевості. Наприклад, від сільських населених пунктів (ойконімів) «Буряківка» (ПЗРВ), «Копачі» (ПТЛРВ), «Чистоголівка» (ПТЛРВ) та деяких інших. Також від залізничної станції, бази тощо: «Станція Янів» (ПТЛРВ), «Нафтобаза» (ПТЛРВ), «Стара Будабаза» (ПТЛРВ), «Підлісний» (ПЗРВ) знаходився на відстані 1,5 км від ЧАЕС, а «Третя черга ЧАЕС» (ПЗРВ) – на території недобудованого 5-го і 6-го енергоблоків. «Піщане плато» (ПТЛРВ) у місці, розчищеному під будівництво 6-го та 7-го мікрорайонів Прип'яті – тут ховали знятий з вулиць ґрунт і особисті речі жителів. Серед інших назву від однойменного села отримав відстійник радіоактивної техніки «Розсоха», який ще у побуті називали могильником техніки. Оскільки тут було скупчення забруднених автобусів, вантажівок, вертольотів тощо (офіційно ліквідований у 2012 р.).

До Зони відчуження увійшло місто Чорнобиль, яке, лишившись без населення, стало вахтовим. Сам топонім «Чорнобиль» після аварії у кілька етапів трансформувався у прецедентне ім'я, а потім – у прецедентне явище. Власне позначаючи ядерну катастрофу. Серед образів, які сформувалися у населення, був й географічний.

Крім того, на території Зони опинився Чорнобиль-2 – таємний військовий об'єкт ЗГРЛС «Дуга» і закрите військове містечко, якого не було на мапах.

Місто-супутник Прип'ять, лишившись населення, перетворилося на новий за функцією об'єкт, умовно «нежитлове місто», офіційно – «місто особливого режиму». Тому його також експресивно називали мертво місто чи то місто-привид, а інколи навіть сучасними Помпеями. Щодо цього стародавнього міста, зруйнованого вулканом, одним з перших, якщо не першим, хто його згадав, був член Урядової комісії, академік В. Легасов. А саме 26 квітня, утім ось у якому контексті: «...поїха-

ли на атомну станцію. Я мушу сказати, що мені тоді й на думку не спадало, що ми рухасмося назустріч події планетарного масштабу, події, яка, мабуть, увійде надовго в історію людства, як виверження знаменитих вулканів, загибель Помпеї чи щось близьке до цього» [16].

Щодо експресивних порівнянь або прізвиськ, наприклад, їх не отримав величезний став-охолоджувач ЧАЕС, що зазнав сильного радіоактивного забруднення внаслідок викиду під час аварії (на кіштал «ліхий став»). А вже від нього виходила небезпека як зовнішнього опромінення від водної поверхні, зокрема при зануренні у воду, так і внутрішнього – при вживанні риби.

Натомість у ближній зоні ЧАЕС власну назву отримала значна ділянка лісу, переважно це сосни, що зазнала значного радіаційного опромінення. А саме «Рудий ліс». (Крім того, зрідка ще «іржавий ліс»). Така назва походить від специфічного кольору загиблої хвої. Назва у побуті ліквідаторів з травня. Власне ефекти опромінення почали виявлятися не відразу, а через 14 днів після поглинання дози, а мертва хвоя трималась так само як і здорова [1, с.37]. «Хвоя почервоніла ще в травні, а в червні ми не знали, як ліквідувати цей осередок підвищеної радіації, – як згадує у своїй книзі Г. Дзись (у червні 1986 р. заступник голови Урядової комісії з ліквідації наслідків аварії). – Тут у «рудому лісі» сама природа немовби для докору і повчання всьому людству показала: ця іржа на хвої дерев виникла через зухвалість і неповагу до таємниць природи» [9, с.167]. Рудий ліс, як власну назву ділянки лісу, можна віднести до дримонімів (власна назва будь-якої порослої деревами ділянки, лісу, лісопарку, гаю тощо, наприклад, Старий ліс, лісопарк «Лісова стежка»).

У зв'язку з тим, що ліс був небезпечний, у 1987 р. прийнято рішення про його захоронення прямо на місці, тобто створення ПТЛРВ «Рудий ліс». «Тисячі рентгенів застрягли в соснах і березах, не полетівши далі... Радіоактивна хмара, рухаючись горизонтально, натикалася на



Чорнобильська сосна - "сосна, що стала обеліском" (фото «Демократична Україна» 22.04.2011 р.)

зелену стіну – і смертоносні речовини осідали... Став ліс у ректора «рудим» – променева хвороба воїла понад 400 гектарів. Мов хрести стояли сосни, не на мить не перестаючи «світитися», – писав в замітці «Новий ліс Чорнобиля» у квітні 1991 р. кореспондент «Сільського життя» [22]. – Ліс поховали. Закопали разом із радіоактивним пілом, що осів на ньому, в пісок. Але земля, земля, де вони росли, не переставала випромінювати радіацію. Вітри підіймали радіоактивний пил, розносили на всі боки. Треба було закріпити пісок, не дозволити йому рухатися». Поступово ділянка покрилася новим лісом.

Одну зі старих сосен, яка мала незвичну форму – «фантастичну покрівлю-хрест» [22], навмисно залишили «як пам'ятник» щодо подій на ЧАЕС. Дерево обгородили, поставили поруч стелу, на якій серед іншого в слово «сосна, що стала обеліском». Воно отримало власну назву – «Чорнобильська сосна», набувши символічного значення. Вважається, що за незвичну форму сосна була відома місцевим мешканцям, з часів війни називалась «партизанська», бо тут нацисти страчували радянських партизанів, а також тут розмістили військові обеліски [22]. «Чорнобильську сосну» як особливе дерево з власною назвою, можна віднести до мікро-топонімів (до яких відносяться назви окремих дерев, урочищ, колодязів, мостів тощо). Скільки б вона простояла невідомо, однак впала під час потужної бурі

у 1990 році (кореспондент навіть зазначив «вершиною до зруйнованого реактора», ніби вбачаючи в цьому якийсь знак). Ця сосна стала широко відомою, такою її зробили журналісти, що сюди приїздили. Зараз її можна побачити на різних світлинах, картинах тощо. Зокрема на відомій іконі «Чорнобильський спас», логотипі Національного музею «Чорнобиль».

Відразу після закінчення активної стадії аварії та різкого зменшення викиду радіоактивності постало питання можливості повної ізоляції зруйнованого реактора – відкритого джерела іонізуючого випромінювання небезпечної потужності. Було прийняте рішення створити особливу інженерну споруду, яка б його закрила.

Слід зазначити, що при будівництві цього нового об'єкта окремі його елементи отримали власні специфічні назви. Споруда, що була збудована шляхом послідовного зведення уступів, отримала назву «каскадна стіна», а інша, укріплена опорами – «контрфорсна». Величезні металоконструкції отримали прізвиська відповідно формі або розміру, такі як «Літак», «Восьмінні», «Великий зуб» та деякі інші. Найбільш відома балка «Мамонт», названа так через величезні розміри: важила 160 тонн, завдовжки 70 метрів. Як згадує один з керівників робіт К. Москвін [17, с.76], ця назва вийшла з народу. Такі назви надавали можливість, з одного боку, краще орієнтуватись на будівництві такого об'єкта, з іншого, описувати його складні процеси, при цьому не вдаючись до суто фахової термінології.

Новий об'єкт у цілісному вигляді, враховуючи перш за все його призначення, був унікальним і не мав прикладів у світі. Він отримав офіційну назву об'єкт «Укриття», а також ще одну, побутову – «Саркофаг». Остання значно поширилась, будучи в ужитку ліквідаторів, кореспондентів, чиновників, письменників. Міцно увживчалась, потрапивши у масив спогадів, монографій, статей тощо. При вживанні десь брали в лапки, десь – ні, з великої або маленької літери. На сьогодні немає однозначної відповіді



Об'єкт "Укриття" - "Саркофаг" (Листопад 1986 р. з архіву В. Дубова. Національний музей «Чорнобиль»)

щодо авторства назви «саркофаг» для цього об'єкта. Як дехто вважає, автором міг бути один з письменників [6, с.7], архітекторів чи то народна [12, с.98]. Якби там не було, з упевненістю можна сказати, по-перше, назва виявилася влучна, отримала розповсюдження. Хоча й сумна за своєю суттю, однак загадкова і нетутешня – щось зі шкільних уроків історії та книжок про якісь давні часи. В контексті Чорнобиля у ній закладено епічну та обнадійливу місію – навки поховати (запечатати) зло, злий дух, що вирвався – атом, радіацію. По-друге, назви надали «зелену вулицю». Тобто, попри заявлену тоді М. Горбачовим політику гласності, пресу продовжували контролювати відповідні органи влади, особливо ретельно в питанні аварії на ЧАЕС, тоді як використання цієї назви дозволяли. Навіть, припустити, цілком могло бути саме за допомогою преси ввести її вжиток для широко загалу, на відміну від офіційної, яке панувало у відповідних документах. Бо популярність саме цієї назви нівелювала імовірність широкого вжитку інших, зокрема могильник чи склеп, або навіть мавзолей, що у радянські часи взагалі було неприпустимо.

Незвичайний об'єкт іншого роду, теж єдиний подібний, утворився під зруйнованим 4-м реактором. Лавоподібний, «гі-

гантський радіоактивний сталактит, утворений застиглою лавою» [6, с. 16], який з'явився в одному з приміщень навесні 86-го, а восени виявлений ліквідаторами. За зовнішню схожість – зморшкувата, округла поверхня – його назвали «Слонова нога». У топоніміці відомі власні назви таких об'єктів як сталактити, однак в цьому неординарному випадку безумовно мова не про класичне розуміння, а про умовну схожість.

У середині 1988 р. дослідники за допомогою оптичних приладів і телекамер змогли виявити, що ж міститься всередині реактора. Матеріалів засипки там практично не було. Очевидно, вони потрапляли в зони високих температур, розплавлялися і розтікалися нижніми приміщеннями реактора. І справді, на нижніх поверхнях знаходилися великі маси застиглої, лавоподібної речовини. Дослідження показали, що «слонова нога» це своєрідна склоподібна маса, що містить у собі весь набір радіонуклідів ядерного палива [6, с.16; 29, р.340], детальніше: затверділа маса двоокису кремнію, титану, цирконію, магнію та урану. Вчений О. Боровий, який особисто одним з перших зіткнувся з незвичайною речовиною, «народженою в пекельній кухні аварії», серед іншого згадував, що її назвали «Лави» [6, с.16], вона ж науково – лавоподібний паливомісткий матеріал.

У цьому відношенні також цікавим є те, що сам зруйнований реактор ліквідатори, кореспонденти [18] та деякі інші часто називали кратером, вулканом чи жерлом вулкана. Так, наприклад, перший голова Державної комісії Б. Щербина, за одними



"Слонова нога" - гігантський радіоактивний сталактит утворений застиглою лавою (1996 р. з книги О. Борового)

даними, назвав його кратером 27 квітня під час широко відомого польоту на вертольоті з Шапаріним та Легасовим [15, с.79]. Подібні випадки можна розцінювати як своєрідне порівняння. Насамперед під час активної стадії аварії – через колір, високу температуру тощо.

В іншу окрему групу можна виділити назви кількох населених пунктів (ойконімів), які були розбудовані для персоналу ЧАЕС та будівельників за межами Зони відчуження.

Вахтове селище поблизу кордону, біля Київського водосховища, отримало назву Зелений Мис. Суть назви, як тоді пояснювали у пресі, полягала в тому, що селище розташовувалося на «обрамленій лісом рівнині, місце зручне і мальовниче», тому «його назва відповідно оточенню» [23]. Серед іншого можна зустріти версію, що спочатку планували дати назву селищу від найближчого села, але таким виявилася Лихолісся (від «лихого лісу»), що тоді в контексті обставин здавалося недоброзвучним, тому відмовились. Втім на чому саме базується ця версія – невідомо.

На той час, коли Зелений Мис будувався, поруч існувало тимчасове вахтове селище на воді: з восьми пришвартованих біля самого берега туристичних дизель-електроходів. Плавучий населений пункт отримав відповідну назву – «Білий теплохід» або «Білий пароплав», обидва варіанти згадується у тогочасній пресі, ліквідаторами. Також як тоді писали, «білосніжні пароплави, і люди у білосніжних костюмах, що виходять з автобуса, приїхали сюди відпочити, відновити сили перед наступною вахтою».

В іншому місці пізніше з'явилося подібне тимчасове селище на плаву, назву для якого теж обрали тематичну – «Якір». І пов'язане воно з будівництвом нового міста-супутника Славутич. «На березі Дніпра неподалік села Неданчичі Ріпкинського ра-

йону Чернігівської області з'явилася незвичайне селище – «Якір». Таке ім'я йому дано не дарма. Селище складається з п'яти (всього їх буде десять) комфортабельних пасажирських дизель-електроходів, що прибули сюди. Вони переобладнані під плавучі готелі. У них розміщено будівельників нового міста, що зводиться для енергетиків Чорнобильської АЕС» [11]. «Назва, яка утвердилася за селищем, походить від того, що судна стоять на якірній стоянці. Таке оригінальне розв'язування проблеми тимчасового житла дало змогу в найкоротший час створити максимум зручностей для будівельників» [10]. Після того, як плавуче селище розформували, назва Якір залишилася за портом.

Також для розбудови Славутича вже на твердому ґрунті закладено тимчасове селище Лісове. Це вже друга така назва в історії ЧАЕС, яка за своєю логікою аналогічна першій. Щодо часу появи, то станом на 20 лютого 1987 року селище згадувалося в пресі як таке, що будується.

Для міста-супутника Славутич місце визначили не відразу. Обирали серед кількох варіантів, розглядали прилеглі до таких населених пунктів як Страхолісся (вже раніше згадане), Димер, Термахівка та інших [1, с.81]. І спершу планувалося біля с. Неданчичі, однак згодом змістились на шість кілометрів на схід – в район залізничної станції Нерафа.

19 лютого 1987 р. вийшов указ Президії Верховної Ради УРСР «Про присвоєння найменування місту, що будується в Чернігівській області для постійного проживання працівників Чорнобильської атомної електростанції», де нове місто-супутник отримало назву Славутич. Серед іншого на деяких інтернет-ресурсах можна зустріти версію, що назву обирали серед трьох варіантів, інші – Сонячний і Сонцеград, однак документальні підтвердження цього відсутні.

Традиційно вважається, що Славутич – це одна зі старовинних назв Дніпра. Вочевидь, на виборі такої назви відобразилась близькість самого Дніпра. Тим більш актуальна ще на етапі



м. Славутич - нове місто-супутник ЧАЕС



Художньо-монументальний комплекс «Білий Ангел Славутича» був відкритий 1 червня 2012 року. Скульптор – Я.Я.Нейман



м. Славутич - центральна площа

планування міста. Втім у радянських джерелах подібного пояснення наразі не виявлено. Перед усім в газетних статтях з такими здавалося б промовистими заголовками як «Назвали Славутичем», «Назвали його Славутич» та деяких інших. Що ж тоді можна з них дізнатись? «Мине трохи часу, і над сивим Дніпром у зеленому намисті чернігівських лісів стане незвичайної архітектури блоком'яне місто з поетичною назвою Славутич» [8]. «Ім'я його сьогодні, певно, вже відомо багатьом – Славутич. Житимуть тут працівники Чорнобильської атомної електростанції, їхні сім'ї» [19]. «Вибір цього місця не випадковий. Навколо чарівна природа» [4]. Серед іншого згадувалось, що Славутич хоч і будується на голому місці, але не на порожній пам'яті. Його пам'ятя – в історичному минулому чарівного поліського краю. Отже, три кити Славутича – природа, поезія, історія. У вузькому сенсі – в основі стародавня назва

значної місцевої річки (гідроніма), яку запозичили з історії.

Також місцеву залізничну станцію Нерафа у червні 1987 р. перейменували на Славутич.


Звернемося до урбанонімів міста-супутника. Оскільки до розбудови були залучені відповідні проектні та будівельні організації з восьми країн, що входили тоді до складу Радянського Союзу (Україна, Азербайджан, Вірменія, Грузія, росія, Литва, Латвія, Естонія), а у зведених міських кварталах відбилися національні особливості та виконані вони з урахуванням традицій і матеріалів, то акцент був переважно на назвах цих країн, окремих їх міст. У місті були магістральні та внутрішньоквартальні вулиці, а також окремі квартали без вулиць, наприклад, Київський. Головний проспект отримав назву Дружби народів (зараз Незалежності [25]), з одного боку, у відповідності концепції, з другого, така назва була у Прип'яті. Інша головна вулиця – Курча-

това (зараз Атомників [25]). Ще один проспект отримав назву на честь ліквідаторів – Героїв Чорнобиля. І це, мабуть, єдина тоді назва, яка б нагадувала про подію Чорнобиля. Інші вулиці та бульвари – загалом місто планувалось як пішохідне – або мали якусь відповідну тематичну прив'язку до самих кварталів, або були типовими. Такі як Прибалтійська, Фестивальна, Молодіжна, Ентузіастів, Майбутнього.

Якщо порівняємо міста-супутники Прип'ять і Славутич, зокрема отримаємо наступне. Їх центральні площі не мали власних назв. Вулиця з назвою Ентузіастів була в обох містах. Також при перейменуванні однієї з вулиць Славутича у 2022 р. обрали назву Лесі Українки, така вулиця існувала в Прип'яті. Ще в обох містах назву «Лазурний» мали спортивні басейни, а в Славутичі ще і вулиця Лазурна, що вписувалось в тематику кварталів, які будували країни Балтики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авария на Чернобыльской АЭС: Опыт преодоления. Извлеченные уроки / Под ред. А. Носовского. – К.: Техника, 2006. – 264 с.
2. Бакланов Н., Пральников А. Объект в опасной зоне. – Известия. – 07.09.1986. – № 250.
3. Барановська Н. Чорнобильська зона відчуження – явище сучасності / Історико-географічні дослідження в Україні. – К.: Ін-т іст. Укр. НАНУ, 2004. – № 7. – С. 186–210.
4. Белоусов В. Город энергетиков. – Правда. – 14.01.1987. – № 14.
5. Бещенко Т. Вступ до топоніміки. Навч. посіб. – Суми, 2019. – 150 с.
6. Боровой А. Мой Чернобыль. – М.: ИздАТ, 1996. – 111 с.
7. Будівництво та експлуатація ЧАЕС / ДСП ЧАЕС. – Режим доступу: <https://chnpp.gov.ua/ua/about/history-of-the-chnpp-2/chnpp-construction>
8. Глянько И. Назвали Славутич. – Правда Украины. – 26.10.1986. – № 246.
9. Дзісь Г. В епіцентрі людської біди. – К.: Видавництво «Артек», 2003. – 208 с.
10. Добровольський Л. Трудові будні Славутича. – Київська правда. – 12.03.1987. – № 60.
11. Доленко А. Славутич – город энергетиков. – Известия. – 18.12.1986. – № 352.
12. Дубов В. Будни Чернобыля. – К.: УкрНИИпроект, 2004. – 217 с.
13. Имеш А., Пральников А. Саркофаг / Объект «Укрытие». Преодоление. – К.: «Золотые ворота», 1995. – С. 85–97.
14. Купчинский О. Географические названия Полесья / Полесье. Материальная культура. Отв. ред. Р. Кирчич. АН УССР. Львовское отделение Ин-та искусств, фольклора и этнографии им. М. Рильского. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 64–72.
15. Медведев Г. Чернобыльская тетрадь / Новый мир. – Июнь 1986. – № 6. – С. 3–108.
16. «Мой долг рассказать об этом...». Из записок академика В. Легасова. – Правда. – 20.05.1988. – № 411.
17. Москвин К. Как обуздали «мамонта» / Объект «Укрытие». Преодоление. – К.: «Золотые ворота», 1995. – С.75–78.
18. Жуковский В., Иткин В., Черненко Л. Над кратером. – Труд. – 11.05.1986. – № 110.
19. Пивоваров Г. Назвали його Славутич. – Київська Правда. – 16.11.1986. – № 266.
20. Пральников А. Трудные будни на берегу Припяти. – Известия. – 27.05.1986. – № 147.
21. Прип'ять. Ред. Е. Уманцева. – К.: «Мистецтво», 1976. – 50 с.
22. Пуговица И. Новый лес Чернобыля. – Сельская жизнь. – 24.04.1991. – № 54.
23. Сокол А. Взыскательно, целеустремленно. – Правда Украины. – 30.07.1986. – № 172.
24. Сокол А. Из «Сказочного» – на теплоходы. – Правда Украины. – 20.07.1986. – № 164.
25. У місті Славутич перейменували об'єкти топоніміки / Київград. – Режим доступу: <https://kievvlav.com.ua/news/u-misti-slavutich-perejmenuvali-obekti-toponimiki>
26. Чернобыль: завершающий этап работ. – Правда Украины. – 17.09.1986. – № 213.
27. Чернобыльская ГРЭС. Проектное задание. Аннотация. Мин. энергетики и электрофикации СССР. Главатомэнерго. ВПИ «Теплоэлектропроект». 1968.
28. Чернобыль: Післяаварійна програма будівництва. Монографія / Під ред. К. Злобіна, В. Пінчука. – К.: «Іван Федоров», 1998. – 456 с.
29. Higginbotham A. Midnight in Chernobyl: The Untold Story of the World's Greatest Nuclear Disaster. – Random House, 2019. – 340 p.



Програми ГОРИЗОНТ ЄВРОПА, LIFE та COST
Нові можливості в приєднанні науковців України
до ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ